

Seyh Said Emre
Zâviyesi
zâviyedarlık
beratı hurufat
kayıtları
(VGMA,
Hurûfât
Defteri,
nr. 1110, s. 94/1)

belgelere yansımıştır. Ancak bu zâviyenin vakfı senedi bulunamadığından kuruluş tarihi ve fizikî özellikleri tesbit edilememiştir. Arşiv belgelerinde Said Emre'nin adının XV. yüzyıl sonundan itibaren geçmiş olması zâviyenin bölgenin fethi sürecinde kurulmuş olduğunu düşündürmektedir. XVI. yüzyıldan itibaren bu zâviyeye ait görrev tevcihat beratları ile muhasebe kayıtlarının tutulduğu ve Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim ilki II. Bayezid devrinde (1481-1512) tutulan *Kütahya Mufasssal Tahrîr Defteri*'ne, 30 dönümlük bir arazinin Said'in evlâtlarının tasarrufunda olduğu kaydedilmiş, 1755 yılına ait bir hurufat defteri kaydına göre bu arazi, Said Emre Zâviyesi Vakfı'na dönüşmüş, vakfın gelirleri de gelip geçene yemek yedirmek şartıyla Said'in evlâtlarının tasarrufuna bırakılmıştır. Zâviyenin 1864 yılından itibaren üç hisse olarak yönetilmeye başladığı ve bu hisselerden birinin 1893 yılında evlâtlardan Mustafa Halife'ye geçtiği kayıtlara yansımıştır. 1909 yılı Evkâf-ı Hümayun Nezâreti bütçesi mazbatasında vakfın 1383 kuruş, 20 para geliri olduğu kayıtlıdır. Zâviyeden günümüze sadece Said Emre'ye ait olduğuna inanılan bir mezar intikal etmiştir. Bu mezar etrafında yörede bazı menkıbeler anlatılmaktadır. Manzum *Vilâyet-nâme*'de geçen bir rivayete göre Said Emre, Hacı Bektâş-ı Velî'nin emriyle gittiği İç'il'e yerleşmiş ve orada vefat etmiş, mezarı Karamanoğulları'ndan biri tarafından ihya edilip ziyaretgâh haline getirilmiştir. Bugün Mersin'in Mut ilçesine bağlı Hacısait köyünde ona ait olduğu iddia edilen bir mezar bulunmaktadır. Ancak çeşitli arşiv belgeleri onun mezarının Kula'nın Sarnıç köyünde olduğu görüşünü desteklemektedir (bk. Alkan, sy. 38 [2006], s. 32-34).

Said Emre'nin *Maḳālât*'ta ve *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*'de birkaç şiiriyle Yûnus Emre'nin doksan sekiz adet şiirini ihtiva eden Hellmut Ritter'e ait cönkte on beş şiiri bulunmaktadır. Bu şiirleri Abdül-baki Gölpinarlı *Yûnus Emre ve Tasavvuf* adlı kitabında yayımlamıştır (s. 280-294). *Menâkıb*'da onun "müteber bir divanı" olduğundan bahsedilmektedir. Yûnus Emre'nin en yakın takipçisi olan Said Emre'nin Yûnus'un şiirlerine nazîreler yazdığı, bazı şiirlerinin onun şiirleriyle karıştırıldığı görülmektedir. *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*'de Said Emre'nin Hacı Bektâş'ın *Maḳālât*'ını tercüme ettiği söylenmekteyse de (s. 62) elde mevcut *Maḳālât* tercümesi nüshalarının (bu nüshalar için bk. *Maḳālât*, neşredenin girişi, s. XLVI-XLVIII) ona ait olduğu kesin değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *TD*, nr. 45, s. 199-200; nr. 49, s. 554; nr. 387, s. 270; nr. 398, s. 15; nr. 438, s. 124; BA, *Evkaf*, nr. 530, s. 4; TK, *TD*, nr. 48, s. 42^a; nr. 128, s. 779; TK, *Evkaf Defteri*, nr. 560, s. 181^b-190^b; VGMA, *Hurûfât Defteri*, nr. 1110, s. 94/1, 2; nr. 1119, s. 216; nr. 1121, s. 21; nr. 1128, s. 123; nr. 1139, s. 174; nr. 1157, s. 82; *Manisa Şer'iyye Sicilleri*, Milli Kütüphane, nr. 376, s. 192; "H. 721/M. 1321, Germiyanoglu Yakup Bey İbn Mehmed Bey Vakfiyesi", *Mücedded Anadolu Defteri*, VGMA, nr. 592, s. 139/116; *Evkâf-ı Hümayun Nezâretinin 327 Senesi Bütçesine Merbût Esbâb-ı Mücebe Mazbatası*, İstanbul 1327, s. 187, 225-226; Hacı Bektâş-ı Velî, *Maḳālât* (nşr. Esad Coşan), İstanbul, ts. (Seha Neşriyat), neşredenin girişi, s. XLVI-XLVIII; *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyetnâme* (haz. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1958, s. 55-64; ayrıca bk. hazırlayanın açıklamaları, s. 124-125; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* (haz. Orhan F. Köprülü – Nermin Pekin), İstanbul 1981, s. 347-348; a.mlf., "Said Emre", *HM*, sy. 42 (1927); Abdülbâki Gölpinarlı, *Yûnus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961, s. 204-207, 280-294; Mustafa Alkan, "Germiyan İlinde Bir Süfi: Said Emre (Zâviyesi, Mezarı, Şiirleri ve Menkıbeleri)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 38, Ankara 2006, s. 25-47.

MUSTAFA ALKAN

SAİD el-ENDELÜSÎ

(صاعد الأندلسي)

Ebü'l-Kâsım Saîd b. Ahmed
b. Abdîrrahmân el-Endelûsî
el-Kurtubî et-Tuleytîlî
(ö. 462/1070)

Endülüs'lü kadı, tarihçi,
matematikçi ve astronomi bilgini.

420'de (1029) Meriye (Almaria) şehrinde doğdu. Dedesi Abdurrahman b. Muhammed b. Saîd, Şüzüne (Sdone) kadısı idi. Meriye'de temel eğitimi aldıktan sonra Kurtuba'ya (Cordoba) giderek aklî ve naklî ilimlerde dönemin önde gelen âlimlerinden ders gördü; bu sırada İbn Hazm'ı tanıma imkânı buldu. Onunla ilişkisini kendisi Kurtuba'dan ayrıldıktan sonra mektuplaşmak suretiyle devam ettirdi (*et-Ta'rîf bi-ṭabaḳāti'l-ümem*, s. 259). İbnü'l-Vakfî diye tanınan Ebü'l-Velîd Hişâm b. Ahmed el-Kinânî'den yararlanmak için 438'de (1046-47) Tuleytula'ya (Toledo) gitti; hocası vefat edinceye kadar yirmi iki yıl onun yanında kaldı. "İlim deryası, ahlâk ve fazilet timsali" diye söz ettiği hocasından matematik, astronomi ve mantık yanında fıkıh, hadis, kelâm, dil ve edebiyat dersleri aldığı anlaşılmaktadır (a.g.e., s. 254). Saîd'in bu şehirde tanıdığı, astronomi ve kozmografyaya dair kendisinden çok şey öğrendiğini söylediği diğer bir âlim de Ebü İshak b. İbrâhim b. Eyyûb b. İdrîs et-Tûcîbî'dir. Endülüs'ün çeşitli bölgelerine yaptığı seyahatlerde görüşme imkânı bulduğu ilim adamları hakkında kültür tarihi açısından çok değerli bilgiler veren Saîd hayatının sonlarına doğru Tuleytula kadısı oldu. Bu sebeple kaynaklar ondan genellikle Kâdî Saîd diye söz etmektedir. Tuleytula'da kurduğu rasathânedeye gözlem yaparken müslüman ve yahudi bilgilerin katkılarından da yararlanmıştı.

Eserleri. *Kitâbü't-Ta'rîf bi-ṭabaḳāti'l-ümem*. Kısaca *Ṭabaḳâtü'l-ümem* diye bilinen eseri müellif ölümünden iki yıl önce kaleme almıştır. Dört bab ve on fasıl halinde düzenlenen, insan topluluklarını ırk, dil, din, kültür ve bilimsel gelişmeye katkıları açısından sınıflandıran eser özellikle Endülüs'ün bilim ve düşünce tarihi için temel kaynaklardan biridir. İnsan topluluklarının millet haline gelmesinde en önemli unsurun dil birliği olduğuna dikkat çeken Kâdî Saîd diğer unsurların bu temele dayandığını söyler. Ona göre İlkçağ'da dünya üzerinde yedi millet yaşamaktaydı; bunlar Persler, Kaldeliler, Yunanlılar, Mısırlılar

(Kiptiler), Türkler, Hintliler ve Çinliler'dir. Bu milletlerin hepsi pagan olup bir kısmı putlara, bir kısmı yedi gezegenden birine tapmaktaydı (a.g.e., s. 341-344). Müellif, bunların yaşadığı ülkelerin sınırlarını belirttikten sonra belli başlı şehirlerinden, dilleri ve dinlerinden söz etmektedir. Kâdî Sâid, yaptığı bir başka tasnifte milletleri bilime önem verip katkıda bulunanlar ve kayda değer herhangi bir katkısı olmayanlar şeklinde ele almaktadır. Bilime değer vermeyen milletlerin başında Çinliler ve Türkler gelmektedir. Her ne kadar Çinliler sanatla ve özellikle resim gibi görsel sanatlarda, Türkler ise savaşta, savaş araç gereçlerinin yapımında başarılı iseler de bilime katkılarında söz edilemez. Bilime önem veren milletler Hintliler, Persler, Kaldeliler, Yunanlılar, Romalılar, Mısırlılar, Araplar ve İsrâilîoğulları'dır. Müellif, ırkları ve dilleri esas alarak yaptığı bu tasnifteki sekiz milletin dışında İslâm toplumunun ve bilhassa Endülüs'te yaşayan müslümanların bilime katkıları üzerinde de durur. Bu milletlerden çeşitli ilim dallarında yetişen bilgin ve filozofları tanıttığı için *Tabakâtü'l-ümem*'in bilim ve düşünce tarihinde özel bir yeri vardır.

Luvîs Şeyho 1911 yılında eseri *el-Meş-rik* dergisinin XIV. sayısında neşretmiş, ardından kitap halinde yayımlamıştır (Beyrut 1912). Bu baskı Kahire'de tarihsiz olarak, daha sonra Kahire baskısı esas alınarak Necef'te tekrarlanmıştır (1387). Hayât el-İd Bû Alvân, Luvîs Şeyho'nun görmediği dört nüshadan hareketle yeni bir metin elde etmiş ve Şeyho'nun neşrindeki yanlışları göstermeye çalışmıştır. Ardından Gulâm Rızâ eserin on sekiz nüshasını tanıtmış ve on nüshaya dayanarak daha sıhhatli bir metin hazırlayıp *et-Ta'rif bi-tabakâti'l-ümem* başlığıyla yayımlamıştır (Tahran 1374 hş.). Gulâm Rızâ, Kâdî Sâid'in bu çalışmayı yaparken yirmi dört kaynaktan yararlandığını tesbit etmiştir. Régis Blachère, Şeyho neşrini esas alıyorsa *Livre catégories des nations* adıyla Fransızca'ya çevirmiş (Paris 1935), Seyyid Celâleddin et-Tahrânî, Luvîs Şeyho neşrinden Farsça'ya (Tahran 1310 hş.), I. Semaan ve Alok Kumar *Sicience in The Medieval World* adıyla İngilizce'ye (Austin 1991) tercüme etmiştir. E. L. Laverro Ruiz kitabı İspanyolca'ya çevirmiş ve A. Martinez Lorca'nın takdim yazısıyla neşretmiştir (Madrid 2000). Kâdî Sâid'in *Tabakâtü'l-ümem*'de atıfta bulunduğu eserleri de şunlardır: *Maḳālātü ehli'l-milel ve'n-nihāl, İslâhu ḥarekâti'n-nücûm ve ḥaṭa'i'r-râsîdîn, Cevâmî'u aḥbâri'l-ümem mine'l-'Arab*

ve'l-'acem (müellife isnat edilen diğer eserler için bk. *et-Ta'rif bi-tabakâti'l-ümem*, s. 55-58).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâid el-Endelüsî, *et-Ta'rif bi-tabakâti'l-ümem* (nşr. Gulâm Rızâ), Tahran 1374 hş., s. 55-58, 254, 259, 341-344; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*, s. 61, 70, 287, 416, 482, 483, 484; *Keşfü'z-zunûn*, I, 42, 61; II, 1083, 1096; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 421; Sarton, *Introduction*, I, 776-777; Sezgin, *GAS*, III, 389; VI, 62, 308; M. Plessner, "Der Astronom und Itistoriker Ibn Sâfid al-Andalusî und seine Geschichte der Wissenschaften", *RSO*, XXXI (1956), s. 235-257; M. S. Khan, "Proposal for a New Edition of Qâdî Sâfid al-Andalusî: Tabaqât al-Umam", *JQ*, XII/3 (1968), s. 125-139; G. Martinez-Gros, "Şâfid al-Andalusî", *EP* (İng.), VIII, 867-868.

MAHMUT KAYA

SAİD b. EVS

(bk. EBÜ ZEYD el-ENSÂRİ).

SAİD HALİM PAŞA

(1864-1921)

Osmanlı sadrazamı ve fikir adamı.

Kahire'de dünyaya geldi (19 Şubat 1864). Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunu olup babası Şûrâ-yı Devlet üyesi Mehmed Abdülhalim Paşa'dır. Ailesiyle birlikte 1870'te İstanbul'a yerleşti. İlköğrenimini özel hocalardan yaptı. Küçük yaşta Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce öğrendi. Üniversite tahsilini İsviçre'de siyasî ilimler alanında tamamladı. II. Abdülhamid tarafından kendisine sivil paşalık rütbesi verilerek 21 Mayıs 1888'de Şûrâ-yı Devlet üyeliğine tayin edildi. Görevindeki başarısından dolayı kısa zamanda Rumeli beylerbeyliği pâyesine yükseltildi (22 Eylül 1900). Böylece sarayın ve padişahın gözde adamı oldu. Ancak onu çekemeyenler, Yeniköy'deki yalısında zararlı evrak, ayrıca silâh bulundurduğu gerekçesiyle saraya jurnal ettiler. Bu olaydan sonra Şûrâ-yı Devlet'teki göreviyle ilgisini azaltıp yalısına çekildi. Bir taraftan kitap okumakla, içtimâî ve tarihî incelemelerle, diğer taraftan eski eserleri toplamakla meşgul oldu.

1903'te Jön Türkler'le ilişkisi bulunduğu ileri sürülerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Önce Mısır'a, ardından Avrupa'ya gidip Jön Türkler'le doğrudan münasebet kurdu, onlara maddî ve fikrî destek verdi. 1906'da Osmanlı Terakkî ve İttihat Cemiyeti'nin (1906-1907) müfettişliğine getirildi (Bostan, s. 23). II. Meşrutiyet'in ilânından sonra diğer İttihatçılar'la birlikte

İstanbul'a döndü. Şûrâ-yı Devlet'teki görevi yurt dışına çıkarılmış olmasına rağmen devam etmişti, fakat 3 Eylül 1908'de Şûrâ-yı Devlet'te yapılan tensikatta kadro dışı bırakıldı. Aynı yıl belediye seçimlerinde İttihat ve Terakkî Fırkası listesinden Yeniköy Belediye Dairesi başkanı seçildi. Ardından İstanbul Belediye Genel Meclisi ikinci başkanlığına getirildi. 14 Aralık 1908'de II. Abdülhamid tarafından Âyan Meclisi üyeliğine tayin edildi. Bu sırada Cem'iyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye'nin (Dârüşşafaka) idare meclisi üyeliğine seçildi. Padişahın izniyle Âyan Meclisi üyeliğinden ayrılarak Paris'te İslâmcılık üzerine inceleme-lerde bulundu.

1909'da Selânik'te yapılan İttihat ve Terakkî Kongresi'ne âyan üyesi sıfatıyla katılan Said Halim Paşa, 1912'de meclisin feshedilmesinden sonra kurulan Said Paşa kabinesine Şûrâ-yı Devlet reisi olarak girdi. Trablusgarp Savaşı esnasında İtalyan hükûmetiyle barış müzakerelerinde bulunmak üzere Lozan'a gönderildi (3 Temmuz 1912). 17 Temmuz'da Said Paşa hükûmetinin görevden çekilmesiyle yeni hükûmeti kuran Gazi Ahmed Muhtar Paşa görevini yenilemeyince görüşmeleri yarıda keserek yurda dönmek zorunda kaldı. Aynı yıl İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin genel sekreterliğine seçildi. Bâbâîli Baskını'nın ardından kurulan Mahmud Şevket Paşa kabinesine Şûrâ-yı Devlet reisi olarak girdi (25 Ocak 1913), üç gün sonra da Hariciye nâzırlığına tayin edildi. Mahmud Şevket Paşa 11 Haziran 1913'te öldürülünce Said Halim Paşa'ya vezirlik rütbesi verilerek sadâret kaymakamlığına, ertesi gün de sadrazamlık makamına getirildi, Hariciye nâzırlığını da üzerine alıp hükûmeti kurdu (17 Haziran 1913).

Said Halim Paşa, sadrazamlığı döneminde özellikle Edirne'nin geri alınmasında ve Adalar meselesinde büyük hassasiyet gösterdi. Edirne'nin geri alınmasıyla ilgili çalışmalarından dolayı padişah tarafından kendisine Murassa' İmtiyaz nâşanı verildi. 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile ittifak antlaşması onun yalısında yapıldı. Sadâreti dönemindeki en önemli olay, kendisinin onayı alınmadan Rusya'ya yapılan saldırı sonucu Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesidir. Bu gelişmenin ardından sadâreti göstermelik hale geldi. 15 Ekim 1915'te Hariciye nâzırlığından istifa edince yerine Halil Bey (Menteşe) getirildi. İttihat ve Terakkî'nin 1913 ve 1916'da yapılan kongrelerinde teşkilâtın genel başkanlığına seçildi. Ancak teşkilâtın başkan vekili ve kendi kabinesinin Dahiliye nâ-